

УДК 327(44):623.45

Д. О. Меньшакова

ЯДЕРНИЙ СТАТУС ФРАНЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

У статті розглянуто використання ядерного статусу Франції в якості інструменту реалізації її зовнішньополітичних інтересів на міжнародній арені. Зокрема, досліджено концепцію «ядерної дипломатії». Досліджено політичну, економічну і безпекову площину використання ядерної дипломатії в зовнішній політиці. З'ясовано що застосовування ядерного статусу в якості інструменту ведення міжнародного діалогу має низку переваг, основною з яких є ефективне забезпечення національних інтересів держави, що обумовлює необхідність використання його вигід.

Ключові слова: ядерний статус, ядерна безпека Франції, ядерна дипломатія.

DOI 10.34079/2226-2830-2020-10-27-135-141

Французька ядерна програма стала відповіддю на події, що відбувалися у світі в другій половині ХХ століття, відтоді вона не припиняє розвиватись і слугує надійною складовою безпекової політики. Добре сформульована та науково обґрунтована, гнучка та прозора, за необхідності, стратегія реалізації зовнішньополітичних інтересів є невід'ємним атрибутом діяльності цивілізованого, сучасного міжнародного актора. Франція є впливовою державою на міжнародній арені і, безумовно, реалізація її зовнішньополітичних інтересів впливає на світовий порядок. Один з важливих аспектів зовнішньополітичної стратегії Франції базується на наявності у неї ядерного статусу. Слід зазначити, що в сучасному глобалізованому світі одним з ключових елементів ведення ефективної зовнішньої політики є залучення всіх можливих інструментів впливу, серед яких для Франції можна окремо виділити саме використання «ядерної дипломатії».

Світ ХХІ століття – це світ повсюдних трансформацій, проривів, пов'язаних із виродженням традиційних та сучасних структур. Однією з тенденцій формування нового глобального порядку є розвиток глобалізаційного процесу та його вплив. Сучасне середовище безпеки також має сильний взаємозв'язок із глобалізацією. Обидві ці концепції є всеохоплюючими. Тому немає можливості заперечувати вплив ядерного статусу як на міжнародні відносини в цілому так і на зовнішньополітичну стратегію окремої держави, зокрема.

В дослідженні питання ядерного статусу Франції і її зовнішньої політики, неможливо оминати праці таких сучасних вітчизняних дослідників як О.В. Коломієць, А.І. Кудряченко, В.А. Манжола та, беззаперечно, Л.Д. Чекаленко. Безумовно, однією з найбільших іноземних праць на дану тематику залишається робота В.Л. Коля, заслуговують уваги і дослідження А.Баргмана, Б. Тертре. Також, об'єктивними джерелами дослідження розглянутого питання стали внутрішні документи Франції, щодо ядерного статусу, серед яких найбільша роль традиційно відводиться «Білій книзі» з питань оборони та безпеки 2013 року та «Стратегічному огляду оборони та національної безпеки» 2017 року. Роботи вищезазначених авторів, а також офіційні національні стратегії Франції стали теоретичною основою дослідження. Авторами зроблено значний внесок у вивчення історичного огляду

ядерного статусу Франції, проаналізовано вплив ядерного статусу на безпекове середовище, приділено увагу питанням військового характеру, дискусій щодо процесу роззброєння впродовж останніх десятиліть ХХ століття. Саме тому, метою нашого дослідження стає глибше вивчення питання впливу ядерного статусу Франції на її зовнішню політику, його використання в якості інструменту дипломатії, особливо в час глибоких трансформацій ХХІ століття, коли вірогідність участі Франції у відкритому збройному конфлікті значно зменшилась і відповідно доцільніше зробити оцінку потенціалу володіння і загрози використання ядерного потенціалу. Задля дотримання принципу об'єктивізму в дослідженні було використано наступні методи: аналіз, дедукція, узагальнення та аналогії. В свою чергу системний підхід дозволив розробити низку порад, щодо збільшення ефективності використання ядерного статусу на дипломатичній арені, задля досягнення реалізації національних інтересів Франції.

Сьогодні Франція продовжує показувати свою готовність відігравати важливу роль у ядерному порядку та працювати над просуванням програми з нерозповсюдження та роззброєння. Беззаперечно, Франція має всю легітимність для ведення переговорів щодо ядерного роззброєння та нерозповсюдження на міжнародному рівні і активно співпрацює з усіма державами «Ядерного клубу». Для підвищення міжнародної довіри у цьому питанні слід також забезпечити виконання передової цивільної ядерної програми. Багаторічний досвід у галузі ядерної безпеки є надійною опорою для використання ядерної дипломатії і визнання позицій держави на міжнародній арені, що закріплює позиції Франції у якості впливового суб'єкту на геополітичній карті світу, дозволяє легше просувати свої інтереси в світі.

Як свідчить історія, Великі держави, до переліку яких, багато в чому саме завдяки ядерному статусу належить і Франція, намагаються відігравати важливе значення у процесі формуванні норм, що регулюють використання ядерної енергії, процесі нерозповсюдження, контролю над озброєнням та роззброєнням, тощо. У такий же спосіб інші країни, особливо країни середнього розміру, роками намагалися впливати на міжнародну політику, просуваючи власні інтереси. Так, Ірландія ініціювала створення ДНЯЗ ще 1958 року, Бразилія очолила опір проти обов'язкового узагальнення додаткових протоколів Міжнародного агентства з атомної енергії у 2000-х роках. На сьогоднішній день Австрія перебуває на чолі групи країн, які сприяють набранню чинності Договору про заборону ядерної зброї. Не дивлячись на той факт, що Договір було прийнято 7 липня 2017 року, він набуде чинності виключно після його ратифікації 50 державами. До речі, дев'ять країн «ядерного клубу»: Франція, США, Велика Британія, Росія, КНР, КНДР, Індія, Ізраїль і Пакистан не приймали участь навіть у роботі конференції, присвяченої переговорам щодо вищезазначеного договору. Таким чином, володіння ядерною зброєю, в даному випадку, не стає на заваді прийняттю активної участі у проведенні своєї зовнішньополітичної лінії, яка, безумовно захищає державні інтереси.

Основи використання ядерної дипломатії. Сьогодні в світі існує всього кілька держав (наприклад, Японія, Казахстан і Південна Африка), що можуть уособити в собі спроможність і водночас готовність розвивати «ядерну дипломатію», як рівноцінну складову звичайної дипломатії, для просування своїх глобальних інтересів на світовій арені [1, с. 28]. Політика, зазначених вище держав, у визначеній галузі охоплює всі аспекти ядерних питань: безпеку, політику, економіку та енергетику. Саме такий досвід може бути використаний і Францією. На нашу думку, для ефективності ядерної дипломатії потрібні кілька типів легітимності, на що можуть претендувати державні та недержавні суб'єкти.

Використання «ядерної дипломатії» це ефективний спосіб сприяти безпеці, політичним, економічним інтересам та брати участь у розбудові своєї ідентичності. Держави, що використовують названі методи, щодо розв'язання питань ядерного порядку, можуть виступати у якості мостобудівників та посередників між державами ядерної зброї, та тими, що нею не володіють.

В реаліях сучасності ядерна дипломатія може бути охарактеризована як всеохоплююче поняття, що торкається, як стратегічних питань, так і енергетичних, гуманітарних та економічних, і визначається як «взаємодія серед і між міжнародними суб'єктами (будь то держави, міжнародні організації, особи та транснаціональні недержавні організації) з ядерних питань, учасників та інтересів (будь вони матеріальними чи нематеріальними) для досягнення цілей». [2, с. 54]. Згідно до наведеного визначення, дефініція не лише підкреслює безліч питань, які можуть вирішуватись за допомогою ядерної дипломатії, але й той факт, що такий інструмент зовнішньої політики може використовуватись ще й недержавними акторами. Відповідно, засоби вираження ядерної дипломатії вкрай різноманітні. Вона може бути здійснена формальним і неформальним шляхом, мати двосторонній або багатосторонній формат, мати жорсткий або м'який спосіб реалізації, може залучати неурядових експертів, або здебільшого покладатися на громадську думку (публічна дипломатія). Враховуючи те, що ядерна зброя вже призвела до появи нових елементів у міжнародні відносини, ядерна дипломатія дозволить цими елементами керувати більш раціонально [3, с. 428].

Ядерна дипломатія може використовуватись у рівній мірі і «середніми державами», які часто не мають значних ресурсів для ведення зовнішньої політики з однаковою ефективністю у всіх можливих галузях, з широкого кола питань. Такі актори зазвичай вибирають окремі галузі, де можна проявити себе більш впливово, де вони можуть зробити більш значний внесок. Найчастіше, це стосується випадків, коли держава володіє технічними знаннями з визначених питань, як то таких як міжнародна цивільна авіація для Канади (на території якої знаходиться штаб-квартира ІКАО) [4, с. 1-25]. Тим не менш, Франція так само може використати подібну тактику і використовувати механізми ядерної дипломатії не у всіх галузях одночасно, а вибірково, враховуючи нагальні потреби національних інтересів.

Безпекові інтереси. Говорячи про реалізацію зовнішньополітичних інтересів держави, шляхом використання різноманітних інструментів дипломатії, варто наголосити на тому, що, як держави, так і недержавні суб'єкти намагаються діяти на користь наступних основних національних інтересів: фізичне виживання, незалежність, економічне благополуччя [5, с. 217-238], самооцінка і статус на міжнародній арені [6, с. 236].

Спираючись на наведене вище визначення понять національних інтересів, використання ядерного статусу на міжнародній арені може дозволити забезпечити всі з названих потреб, задовольнити всі зовнішньополітичні цілі. В цьому контексті, питання фізичного виживання держави тісно пов'язане з питанням безпеки. Так, наприклад, розробка ядерного арсеналу може розглядатись важливим способом вирішення проблем безпеки в регіонах ведення бойових дій. До слова, Китай, Франція та Велика Британія розробляли свої військові стратегії, засновуючись на стримуванні, але також використовували свої ядерні можливості для здійснення дипломатичного тиску на опонентів, а також на союзників [7, с. 153-179]. Намагання забезпечити виживання націй призвело до того, що інші держави, не маючи фінансової, технічної чи політичної спроможності володіти ядерними силами, покладаються на політику розширеного

стримування. Так, за часів Холодної війни подібної стратегії дотримувалась Західна Німеччина, чим вплинула, можливо і не бажаючи, а можливо навмисно, на роздуми Сполучених Штатів та Радянського Союзу щодо стратегій стримування, а також щодо контролю над озброєнням та нерозповсюдженням [8, с. 535-558]. В умовах сучасності Франція активно продовжує реалізовувати свої безпекові інтереси на міжнародній арені, виходячи з позиції свого глобалізму, частковим «виправданням» якого власне і виступає ядерний статус. Завдяки історичним обставинам, зовнішня політика Франції, з часів невдач у Другій Світовій війні базувалася і продовжує базуватись на відновленні величчя і впливу у світі. Свого часу, для генерала де Голля, вихід Франції з інтегрованої військової структури НАТО став логічним наслідком створення і володіння власними ядерними силами і інструментом забезпечення власної безпеки, а також проведення незалежної зовнішньої політики, що залишається незмінним і досі. Безпосередня участь у формуванні регіонального порядку в Європі, та, частково, в межах постколоніального простору призводить до необхідності постійно утверджуватись у ролі лідера з могутнім ядерним потенціалом і свободою прийняття рішень, що цим потенціалом гарантується [9, с. 1-3].

Енергетичні інтереси і економічні інтереси. Зрештою, і сфера енергетичної безпеки, може змусити країну зайняти активну позицію в міжнародних дебатах щодо ядерних питань. Наприклад, галузь контролю ядерних технологій та матеріалів. Для країн, позбавлених природних ресурсів, таких як Японія, доступ до ядерної енергії розглядається як фундаментальний безпековий інтерес і лежить в коренях пильної позиції щодо прав та обов'язків держав-учасниць МАГАТЕ. Франція, у свою чергу, у забезпеченні енергетичної безпеки цілковито покладається на ядерну енергетику, адже вона майже на 80% залежить від власних АЕС і є однією з найбільш незалежних країн Європейського Союзу в цьому питанні, що дозволяє їй просувати власні зовнішньополітичні інтереси без огляду на залежність від іноземних енергетичних ресурсів. Така позиція захищає державу і в економічних аспектах, адже є гарантією її незалежності, особливо в контексті відносин ЄС-Росія [10, с. 120].

Слід зауважити, що Франція 2019 року стала найбільшим експортером електроенергії через у світі через низьку вартість її виробництва, з чого вона отримує понад 3 мільярди євро на рік [11], що дозволяє ще більше розвивати економічний потенціал держави та налагоджувати торговельно-економічні зв'язки з країнами-сусідами, що купують надлишкову електроенергію.

Окрім цього, економічна безпека Франції є невід'ємною складовою її національних інтересів і розглядається як її частина, або ж інтегральна частина економічної безпеки всього Європейського Союзу, враховуючи глобалізацію економічного простору всього світу. Варто зазначити також, що економічний розвиток є і запорукою могутності держави в глобалізованому та інтегрованому світі XXI століття, а отже, цим аспектом національної безпеки в жодному разі не можна нехтувати.

Політичні інтереси. Ядерна дипломатія, беззаперечно, використовується для забезпечення незалежності і самостійності держави на міжнародній арені і, таким чином, просування її власних політичних інтересів. Що стосується безпеки, то політичні інтереси можуть сприйматись лідерами держав в якості стимулу для розвитку ядерного арсеналу або навпаки щоб утриматись від цього. Впродовж 1960-1970-х років держави прагнули уподібнити ядерну військову силу з посиленням позиціонування та статусу на міжнародній арені. Сьогодні ті самі тези використовуються для переконання держав прийняти рішення проти «ядерності». В свою чергу, неядерні держави, особливо ті, чий технологічний прогрес

і фінансові ресурси є достатніми для того, щоб претендувати на володіння ядерною військовою силою, здобувають престиж і авторитет через відмову від ядерності, тоді як держави-розповсюджувачі вважаються вигнанцями [12, с. 17].

Франція, своєю чергою, користується принципом, висловленим генералом де Голлем: «держава, що не володіє ядерною зброєю, в час, коли інші нею володіють – не володіє своєю долею», саме тому Французька Республіка робить все можливе для того, щоб самостійно вибудовувати свою зовнішню політику, подекуди використовуючи свій вплив, отриманий завдяки наявності ядерного статусу. Отже, сьогодні Франція має легітимність для використання ядерної зброї, що надає їй можливість мати достатньо сил для ведення незалежної і самостійної політики на світовій арені, балансує між автономізмом і колективізмом [13, с. 86]

Як постійний член Ради Безпеки ООН і член ядерного клубу Французька Республіка має значний вплив на розв'язання міжнародних безпекових проблем: від військової кризи до міжнародних конфліктів. Зважаючи на своє колоніальне минуле і провідну роль у складі Європейського Союзу Франція продовжує впливати на розвиток подій у світі, з позиції «ядра ЄС», впливаючи на концепцію розбудови європейської дипломатії за своїм зразком, а також значним чином впливати на держави, що входять у коло інтересів її Середземноморської політики [14, с. 8], а та проводить м'яку культурну експансію по всьому світу.

Висновки. Розвиток ядерної дипломатії як ефективного інструменту ведення зовнішньої політики дозволяє задовольнити низку національних інтересів і робить державу спроможною досягти підвищення рівня безпеки, стабільності політичного становища, нарощення економічної потуги, а також зміцнити її позиції на міжнародній арені та укорінити почуття власної гідності в очах громадян.

Згідно отриманих даних, ефективність ядерної дипломатії залежить безпосередньо від легітимності національних суб'єктів щодо усіх питань, що прямо чи непрямо пов'язані з ядерними силами, які включають у себе стратегію і роззброєння, нерозповсюдження, ядерну безпеку та забезпечення безпеки як такої, а також мирне використання ядерної енергії. Зазвичай таким критеріям відповідають держави, що мають довготривалий вплив на міжнародний ядерний порядок, що підтверджується прикладом Франції.

Хоча ядерні держави іноді схильні розглядати ядерні питання як питання не для широкого загалу, певну інсайдерську гру, середні держави, подекуди можуть бути більш ефективнішими, пропонуючи конструктивні засоби посилення режиму та зменшення ризиків, пов'язаного з ядерною енергією, саме тому, сьогодні на порядку денному стоїть необхідність ведення діалогу великих держав із середніми і налагодження відносин між ними, де провідна роль може дістатись саме Франції, що задовольнить глобалізм, характерний її зовнішньополітичним інтересам. У наш час, коли нестабільність у світі зростає з кожним днем, у той час, коли різниця між ядерними і неядерними державами виглядає більшою, ніж будь-коли, має бути почута позиція всіх держав, щодо ядерного питання; не можна нехтувати зусиллями і голосами всіх міжнародних акторів, а отже важко буде переоцінити роль і місце Франції в подібному глобальному діалозі. Отже, сьогодні, використання Францією її ядерного статусу задля реалізації її зовнішньополітичних інтересів можна коротко охарактеризувати як використання даного інструменту з метою досягнення якомога більшої незалежності від інших міжнародних акторів, втім на цьому не слід зупинятись, використовуючи нові можливості для утвердження держави у ролі центру усіх майбутніх переговорів щодо ядерних питань, дозволяючи при цьому реалізовувати

основні пріоритети зовнішньої політики Франції, тобто підтримувати гармонізацію відносин з державами-членами Європейського Союзу, комерціалізувати відносини з країнами швидкого розвитку економіки, а також гарантувати безпековий баланс в регіоні та в середині НАТО.

Список використаної літератури

1. Maitre E. Nuclear diplomacy: a niche diplomacy for middle powers [Electronic resource] / E. Maitre // Fondation pour la recherche strategique. – Mode of access : <https://www.frstrategie.org/en/publications/recherches-et-documents/nuclear-diplomacy-niche-middle-powers-2018>
2. Van Wyk, Jo-A. K. South Africa's nuclear diplomacy, 1990-2010: Securing a niche role through norm construction and state identity [Electronic resource] : PhD diss. / Jo-Ansie Karina Van Wyk; University of Pretoria . – Pretoria, 2013. – 344 s. – Mode of access : <https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/25540/01chapters1-2.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
3. Міжнародні системи і глобальний розвиток : підруч. / кер. авт. колективу О. А. Коппель; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжоли. – Київ : Київ. ун-т, 2008. – 606 с.
4. Cooper A. F. Niche Diplomacy: A Conceptual Overview / A. F. Cooper // Niche Diplomacy: Middle Powers after the Cold War / ed. by A. F. Cooper. – London : Macmillan, 1997. – S. 1–25.
5. George A. The concept of national interests: Uses and limitations / A. George, R. Keohane // George A. Presidential Decisionmaking in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice / A. George. - Boulder, Colo. : Westview Press, 1980. – S. 217–238.
6. Wendt A. Social Theory of International Politics / A. Wendt. - Cambridge : University Press, 1999. – 429 p.
7. France // Narang V. Nuclear Strategy in the Modern Era: Regional Powers and International Conflict / V. Narang. - Princeton : Princeton University Press, 2014. – S. 153–179.
8. Lutsch A. Merely 'Docile Self-Deception'? German Experiences with Nuclear Consultation in NATO / A. Lutsch // Journal of Strategic Studies. – 2016. – Vol. 39, Issue 4. – S. 535–558.
9. Programmation militaire pour les années 2019 à 2025 et dispositions intéressant la défense [Electronic resource] / Gouvernement: Conseil de ministres. – 2019. – 27 février. - Mode of access : <https://www.gouvernement.fr/conseil-des-ministres/2019-02-27/programmation-militaire-pour-les-annees-2019-a-2025-et-diver>
10. Коломієць О. В. Концепція національної безпеки Франції як модель «регіонального лідерства» / О. В. Коломієць // Грани. – 2012. – № 3. – С. 119-122. ; Kolomiets O. V. Kontseptsiiia natsionalnoi bezpeky Frantsii yak model «rehionalnoho liderstva» / O. V. Kolomiets // Hrani. – 2012. – № 3. – S. 119-122.
11. Murray J. France is Europe's biggest net electricity exporter in 2019 [Electronic resource] / J. Murray // NS Analsys. – 2019. – 12 Dec. - Mode of access. : <https://www.nsenerybusiness.com/features/electricity-export-france/>
12. Rublee M. R. Understanding the International Social Environment // Rublee M. R. Nonproliferation Norms: Why states choose nuclear restraint / M. R. Rublee. - Athens : University of Georgia Press, 2009. – S. 34-52.
13. Манжола В. Внешняя политика Франции: Изменилась ли доктрина голлизма? / В. Манжола, А. Шаповалова // Современная Европа. – 2014. – № 4. - С. 84-96. ; Manzhola V.

Vneshniaia polytyka Frantsyy: Yzmenylas ly doktryna hollyzma? / V. Manzhola, A. Shapovalova // Sovremennaia Evropa. – 2014. – № 4. - S. 84-96.

14. Кудряченко А. І. Головні складові ядерної безпеки Франції / А. І. Кудряченко, Л.Д. Чекаленко // Проблеми ядерної безпеки сучасного світу і Україна: зб. наук. пр. – Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. - С. 4-14. ; Kudriachenko A. I. Holovni skladovi yadernoi bezpeky Frantsii / A. I. Kudriachenko, L. D. Chekalenko // Problemy yadernoi bezpeky suchasnoho svitu i Ukraina: zb. nauk. pr. – Kyiv : DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy», 2016. - S. 4-14.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2020 р.

D. Menshakova

NUCLEAR STATUS OF FRANCE AS A TOOL FOR IMPLEMENTATION ITS FOREIGN POLICY INTERESTS IN THE INTERNATIONAL ARENA

The article reveals the significance of the usage of France's nuclear status as a tool for the realisation of its foreign policy interests in the International Arena, especially in the context of necessity to ensure its security. A well-formulated and scientifically grounded, clear and reasonably transparent strategy for Foreign Policy ensures state security and is an inalienable attribute of a civilised, contemporary International Actor. One of the most critical aspects of France's Defence strategy is based on its nuclear status. Therefore, it is essential to understand its role and function in the formulation of the foreign policy strategy. In particular, the concept of «nuclear diplomacy» is explored on the example of the French Republic. This concept describes the possibility of using nuclear status in various fields of foreign policy to achieve the interests of the state in the world arena. The survey describes political, economic and security aspects of the disposition of nuclear diplomacy in foreign policy. Also, the historical experience of exercising the nuclear status as a tool has been analysed. Relying on the analysis made it has been found that the practice of using nuclear status as a tool for conducting international dialogue has its several advantages, the main of which is the efficient protection of the national interests of the state. The author emphasises the fact that the wise usage of all nuclear status benefits, in the present conditions of growing instability and turbulence in international relations is a vital requirement for the development of France, especially as for nuclear-weapon state and a significant actor in the international arena.

It has been argued that the nuclear status is inextricably associated not only with the formation of a state security strategy but also with the development of the image and geopolitical component of security, aimed at providing the necessary conditions for the realisation of French national interests in the International Arena, as one of the most effective methods of guaranteeing security and independence in the modern world. The modern world is the world of pervasive transformations and breakthroughs connected with the degeneration of traditional and modern structures. Although today the world is interconnected and united more than ever before, it is necessary to respect and estimate the idea of boundaries, sovereignty, and independence of a state, the right of a state to lead its policy. So, the best guarantee of directing separate political line it is wise using of one of the most effective and impressive tools, in a Foreign Policy too, that is nuclear status.

Keywords: nuclear status, nuclear safety of France, nuclear diplomacy.